

Bölgesel Kalkınma Politikası Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları: Güneydoğru Anadolu Bölgesi Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneđi¹

Emin Gitmez²
Doç. Dr. İrfan Türkođlu²

Özet

Türkiye’de 1980’li yıllarda kamu yönetimine yapılan tenkitler, liberal ve ekonomik değişiklikler ile özel sektördeki gelişmeler yeni kamu işletmeciliğinin doğmasına neden olmuştur. Bu yeni yaklaşımla artık yerel hizmetlerin merkezi hükümetler yerine yerel birimlerce sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Kamu yönetimindeki bu radikal değişim beraberinde bölge, bölgecilik, bölgeselleşme vb. kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bölgelerin istihdam ve altyapı yetersizliği, yetersiz mali yapısı ile bölgelerarası gelir farklılıkları; bölge içi ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının kaldırılmasına yönelik eşitlikçi-dengeli bir ekonomik kalkınma anlayışının uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu kalkınma anlayışının temel araçları da bölgesel kalkınma ajansları olmuştur. İlk örnekleri Amerika kıtasında görülen kalkınma ajansları 20 yüzyılın ikinci yarısında Avrupa kıtasında görülmeye başlanmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları Avrupa Birliği’nin de destekleri ile Doğu Avrupa ülkelerinde kalkınmayı sağlayacak temel model olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de ise ilk Kalkınma Ajansları 2006 yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre ilk olarak İzmir ve Çukurova Bölgesinde kurulmuştur. 2010 yılı itibariyle Türkiye genelinde 81 ili kapsayan 26 kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bu kalkınma ajanslarından biri olan, Karacadağ Kalkınma Ajansı 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 10.11.2008 tarihinde ajans mevzuatında belirtilen amaç, usul ve esaslara uygun olarak hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Bu çalışmada yeni bölgesel kalkınma politikaları, Karacadağ Kalkınma Ajansı’nın yetki, görev ve sorumlulukları ile bu ajans tarafından açılan destek programları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölge, Bölgecilik, Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Karacadağ Kalkınma Ajansı

Regional Development Agencies as Regional Development Policy: Example of Southeastern Anatolia Region Karacadağ Development Agency

Abstract

The criticisms of public administration in 1980s, recent liberal and economic changes together with private sector growth have given rise to new public management aspects in Turkey. This new approach indicates the necessity of local public units ensuring local services instead of central government. This radical change in public administration has unveiled some new concepts such as region as a whole, regionalism, regionalization, etc. Deficiencies in employment ratios and in physical infrastructure, income differences together within sufficient financial structure of the regions necessitate the implementation of the equality and balance based economic development policies aiming the removal of intra-regional and inter-regional disparities. The basic tools of this new development approach have been so far the regional development agencies. Following the first examples in the Americas, development agencies have begun to be seen on the European continent in half of the 20th century. Regional development agencies have also been approved as the basic model for promoting development in Eastern European countries with the support of the European Union. The first development agencies in Turkey were established in Çukurova and İzmir regions considering the classification of NUTS II statistical regions in 2006. As of 2010, there were 26 development agencies covering all 81 provinces of Turkey. Karacadağ Development Agency, as one of these development agencies of Turkey, was established following the cabinet decision numbered 2008/14306 on 10.11.2008 to fulfill the goals, principles and procedures mentioned in development agency legislation.

Keywords: Region, Regionalism, Development, Regional development agencies, Karacadağ Development Agency.

GİRİŞ

Dünyada üzerinde siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal yönden yaşanan değişimler diğer toplumları etkilemektedir. Sınırların ortadan kalktığı, kültürel farklılıkların engelleyici olmaktan çıktığı, bilginin

¹ Bu makale 2013 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Bölümü.

tek geçerli araç haline gelmeye başladığı günümüzde küreselleşme, beraberinde bölgeselleşme ve yerelleşme kavramlarını da gündeme getirmiştir. Bu kavramlar özellikle ülkelerin yönetim politikaları üzerinde etkili olmuştur.

Dünyada ve Türkiye'de kamu yönetimi alanında yaşanan gelişmeler klasik ve merkeziyetçi yönetim anlayışının terk edilmesini sağlamış, bu durum yerel yönetimlerin etkinliklerinin ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Ülkeler tek bir merkezden yönetimin ortaya çıkardığı olumsuzlukları görmüş, yetki paylaşımının ve yetki devrinin vatandaşa hizmet sağlamada kolaylık sağlayacağını ve hizmetlerin amaca uygun yerine getirileceğine kanaat getirmiştir. Bu nedenle, merkezi yönetimin gelir kaynaklarını elinde toplaması ve yerel yönetimlere ilişkin görevlerin önemli bir bölümünü tek elden yürütmesi hizmet sunumunda etkinliği azalttığından hizmetler pahalıya mal olmakta ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanamamaktadır. Hizmet sunumunda etkinlik, mali kaynak israfının önlenmesi ve mali özerklik açısından yerel hizmetlerin yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi için optimum görev dağılımının yapılması gerekmektedir (Türkoğlu, 2009: 284).

Bu yönetim değişiklikleriyle birlikte bölgelerarası dengesizlikleri gidermede devletin rolünün azalması ve yeni anlayışta küresel rekabette üstünlük kazanmanın ön plana çıkması bölge kavramına verilen önemi artırmıştır. Bu durum bölgesel politikalarda yeni bir paradigmanın oluşmasına katkı sağlamanın yanı sıra bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik yeni bir kalkınma politikasının da oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu kalkınma politikasıyla yoksullukla mücadele ve üretim faktörlerinin daha etkin şekilde kullanılması ile maddi refahın artırılması olarak tanımlanan ulusal kalkınma anlayışından uzaklaşmaya başlanmış; bunun yerine bölge sorunlarını tespit edip, bu sorunları bölge potansiyelini kullanarak çözmeye çalışan bölgesel kalkınma anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Bu yeni süreçte bölgeler giderek öne çıkan aktörler olmuş ve bölgesel/kurumsal yapılanmalar olan Bölgesel Kalkınma Ajansları küresel rekabetin bir aktörü konumuna gelmiştir. Bu nedenle küresel rekabetin küresel ve bölgesel aktörleri olması açısından kalkınma ajanslarının önemi artmaktadır.

Dünya üzerinde ilk kalkınma ajansı örnekleri 1930'lu yıllarda Güney Amerika kıtasında görülmüş, 1950'li yıllarda ise başta İngiltere olmak üzere Avrupa kıtasında kurulmaya başlamıştır. Özellikle Sosyalizm deneyiminden gelen Doğu Avrupa ülkelerinin Kalkınma Ajansları doğrudan AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kurulmuş ve finansmanları AB tarafından sağlanmıştır (Demirci, 2005: 185).

Türkiye'de kalkınma ajansları sisteminin kuruluşunun ilk aşaması Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS-NUTS) çalışmasıdır. Bu çalışmayla Türkiye ekonomik, sosyal ve kültürel yönden benzer 26 bölgeye ayrılmıştır. Bu çalışmalarla birlikte 25 Ocak 2006 yılında kalkınma ajanslarının yasal altyapısını oluşturan "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiştir. Bu kanun esas alınarak aynı yıl Bakanlar Kurulu kararı ile İzmir ilini kapsayan "İzmir Kalkınma Ajansı", Adana ve Mersin illerini kapsayan "Çukurova Kalkınma Ajansı" kurulmuştur. 2010 yılı itibarıyla, 26 Düzey-II³ bölgesinin tamamında ajanslar fiilen faaliyete geçerek bölgelerinin sürdürülebilir rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır.

I. BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGESEL PLANLAMA

Bölge kavramı, farklı disiplinlere göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu nedenle iktisadi, coğrafi ve hatta politik anlamda farklı tanımlamalar yapmak mümkündür. Coğrafi açıdan bakıldığında bölge; faaliyetlerin coğrafi kapsamı ve fiziksel özellikleri bölgelerin alanını belirlemekte ve bölgeyi tanımlamaktadır. Coğrafi tanımlamaya göre bölge; ortak özellikler arasındaki uyumlu ve sürekli bir ilişkiden türetilmiş nitelikli bir bağlılığa sahip olan dünya yüzeyinin bir kısmı olarak kabul edilmektedir (Paasi, 2008: 67-108, 77).

³ İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre sosyo- ekonomik, kültürel ve coğrafi yapı açısından benzer olan birimlerin bir araya getirilmesi olarak ifade edilen 26 bölge.

Sosyal bilimler açısından bölge, seçilmiş kimi ölçütler açısından türdeş ve bütünlük taşıyan, bu ölçütler dolayısıyla çevresindeki diğer alanlardan ayırt edilebilen bir 'alan' olarak ya da belli bir sorunla ilişkili özelliklerin seçilmesi, ilişkisiz sayılan özelliklerin ise dışarıda bırakılması ile elde edilen 'düşünsel bir ürün' olarak tanımlanabilir. Avrupa Birliği'nde ise planlama bağlamında bölgeler, kent ve metropol alandan, çok geniş kırsal bölgeye kadar çeşitli boyutlardadır. Bir kısmı ekonomik, sosyal, kültürel açıdan homojen mekân parçası iken, diğer bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimlerdir (D.P.T., 2000: 7).

Bu bölgelerin bir kısmı ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan homojen mekan parçası görünümünde iken diğer bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimler görünümündedir. AB için bölge; "coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, yakın bütün olan alan parçaları" olarak tanımlanmaktadır (Mengi, 1998, s.43). Fakat çağımızda özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak ortaya konulan ulusal ve yerel-bölgesel ekonomik kalkınma ile ilgili yaklaşımlar çerçevesinde kavram, "yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkartma çabası" şeklinde algılanmaktadır (Sayın, 2006: 345-359).

Bir bölge, bir ya da daha fazla sayıda özellikle tanımlanabileceği gibi, belirli bir alanda yaşayan insanların tümüne yönelik kavramlarla da belirlenebilir. Sosyal bilimlerde bu amaçla en çok konu edinilen özellikler ise şunlardır: Etnik, kültürel ya da dilsel özellikler (Fransa'da Provence bölgesi); iklim ya da topografya (ABD'de Tennessee Vadisi); sanayi ya da kentsel gelişme (Ruhr bölgesi); yönetsel birimler; ekonomik uzmanlaşma (Kuzey Amerika'nın pamuk kuşağı); uluslararası politik ilişkiler (Ortadoğu) gibi (Özel: 3). Ayrıca kullanılan kriterlere göre farklı bölge tanımlamaları ve sınıflandırmaları yapmak mümkündür. Alan planlama açısından bölgeler ise; metropoliten bölge, koridor bölge ve kırsal bölge olmak üzere 3 tipe ayrılmaktadır.

Bir diğer (geleneksel) bölge ayrımı ise; homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge ayrımıdır. Homojen bölge; birbirine bitişik, kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın benzerlikler gösteren komşu alanlar grubu olarak tanımlanmaktadır. Polarize bölge; bir yerleşim merkezinin, kendisinden daha küçük bir veya birkaç yerleşim merkezini etki alanına alması sonucunda oluşmuş bir bölgedir. Polarize bölge ayrımı homojen bölge gibi bir ya da birden fazla karakteristik özelliğe değil, çeşitli birimler arasındaki ilişkilere dayanmaktadır (Kılıç & Mutluer, 2004: 13-19). Son olarak; plan bölge ise; bölge planlarının uygulandığı alan olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2005: 75-85).

Bölgeler gelişmişlik düzeyi açısından az gelişmiş ve gelişmiş bölge olarak da sınıflandırılabilir. Az gelişmiş bölgede, eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi temel sosyal altyapı ihtiyaçlarının karşılanma oranı ülke ortalamasının altındadır. Genel olarak tarım ağırlıklı bir gelişmenin olduğu bu tür bölgelerde sanayileşme tam olarak gerçekleşmemiştir (Han & Kaya, 2008: 223). Gelişmiş bölge ise, ülkenin diğer bölgelerine göre sosyal ve ekonomik açıdan daha ileridir. Gelişmiş bölgelerde eğitim ve sağlık hizmetleri ülke ortalamasının üzerindedir (Gündüz: 177).

1. Bölgecilik

Bölgecilik kavramı, ortak etnik, kültürel ve tarihsel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayan nüfusun, merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabalarını ifade ettiği belirtilebilir (Kennedy, 1996: 12). Ancak bu tanımlamanın, bölgeciliğin bütün boyutlarını içerdiği söylenemez. Çünkü uzun süre bir parçalanma ilkesi olarak görülen bölgecilik, bugün giderek artan şekilde, büyük bir toplulukta kendi kendine yeterli ünitelerin bütünleşme ilkesi olarak da anlaşılmaktadır. Böylece bölgecilik, özellikle son 20 yılda bölgesel kurumların özerkliğini amaçlayan "politik bölgecilik" anlamını kazanmıştır.

Öte yandan, küreselleşme süreci ile merkezi yapılanmaya sahip devletlerin manevra alanı daralmış, yerelleşme politikaları ile bölgesel aktörlerin etkinlik alanı genişlemiştir. Günümüzde ulus devletler, ulus üstü kurumların gerçekleştirdikleri müdahaleler ve ulus altı birimlerin aşağıdan gerçekleştirdikleri özerklik talepleriyle egemenliklerine müdahil hale gelmişler ve bunu paylaşmaya başlamışlardır. Küreselleşmenin bu baskısı ile ulus devletler; bazı görevleri verimli bir şekilde yapamayacak kadar

büyük; bazı işleri ise yapamayacak kadar küçük birimler haline gelmişlerdir. Böylece otoritenin devri gündeme gelmiştir (Kennedy, 1996: 12).

Merkeziyetçi ulus devletler gittikçe ekonomik, siyasi ve hukuki alanlarda temel aktör olma özelliğini yitirmekte ve 1648 Westfalya Antlaşması ve daha sonraki antlaşmalar ile öngörülen egemenlikler, başta uluslararası örgütler ile ülke içindeki yerel yönetimler lehine devredilmektedir. Dolayısıyla merkezi idareler bu süreçte otoritelerini hem yukarıya hem de aşağı doğru devretmektedirler.

Bu da merkezi devletlerin öneminin azalmasına, yerel yönetim ve uluslararası örgütlerin ise önem kazanmasına neden olmaktadır. Hizmet sunumunda yerelleşme, özellikle küreselleşme süreci ve bu süreçle ortaya çıkan yerelleşme politikalarına bağlı olarak yaşanmaya başlamıştır (Alıcı, 2008: 85).

2. Bölgeselleşme

Küreselleşme ile ulusal sınırlar aşılırken diğer taraftan da buna karşı eğilimler de oluşmaktadır. Korumacılık ve bölgeselleşme hareketleri bu eğilimlerin başında gelmektedir. 1970 sonrasında "ekonomik bloklaşma" ya da "bölgeselleşme" eğilimleri artmaktadır (Soyak, 2002: 51).

Bölgeselleşme, bölgesel bütünleşme ya da diğer adıyla bölgesel entegrasyon, iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal boyutlar içerebilir (D.P.T, 1995: 57). Bu nedenle bölgeselleşme kavramı ulusal altı ve ulus üstü boyutta incelenebilir. Genel olarak bölgeselleşmenin, kısaca yönetsel anlamda bir yapılanmayı ifade ettiği söylenebilir. Bölgeselleşme, Adem-i merkezileşme yönünde, merkezi yönetim karşısında yerel ve bölgesel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini anlatan bir kavramdır (Mengi, 1998: 45).

Bölgeselleşme çoğunlukla yeni ekonomik arayışların, stratejik amaçların ya da tarihi ilişkilerin gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgeselleşme eğilimi, gelişmiş ülkelerle birlikte belirli oluşumlara giren, gelişmekte olan ülkelerde büyük değişimlere yol açabilmektedir. Bunlardan en önemlisi de, hızlı bilgi akışı sonucu ortaya çıkan büyük ve ani teknolojik gelişmelerdir.

3. Bölgesel Planlama

Bölge sınıflandırması ve bölge türleri; uygulanacak bölge planlamasının etkinliğini etkilemektedir. "Bölge" kavramının kapsamı, bölgenin büyüklüğü ve özellikleri, bölge planlama açısından önem arz etmektedir. Uygulanacak bölgesel planlamanın başarılı olabilmesi için, planlama açısından ele alınacak "bölge'nin içeriğinin anlaşılması ve planlamanın odaklanacağı "bölge" türünün iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bölgesel planlama; "mekansal olarak sınırlı bir alanın ekonomik, sosyal ve fiziksel kaynaklarının entegre yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. OECD'ye göre bölgesel planlama ise; bölgelerde istihdam ve refah yaratıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi suretiyle bölgesel farklılıkların azaltılması çabası olarak görülmektedir.⁴

Bölge planları ulusal düzeyde belirlenen kalkınma paradigmaları doğrultusunda alt ölçekli planların çerçevesini oluşturmaktadır. Bazılarına göre bölgesel planlama, ekonomik bir eğilime sahiptir ve esasen belirli bölgesel ve ulusal hedefleri sağlamak üzere kaynakların, bölgeler arasında merkezi örgütlenme tarafından paylaşılmasıyla ilgilidir. Diğerlerine göre bölge planlama ise, kalkınmanın bölge ve alt bölgeler içinde fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak planlamasını içermektedir ve arazi kullanım içerdiğinden daha fazlasını ifade etmektedir (Glasson, 1974: 297).

Hemen hemen bütün ülkelerde bölge planlama çalışmalarını gündeme getiren iki temel gelişmenin varlığından söz edilebilir. Birinci gelişme, kentlerin sanayileşme süreci sonucunda hızla büyümeleri ve çevrelerini önemli ölçüde etki altına almaları ile büyük şehirlerin problemlerinin klasik şehir planlama yaklaşımlarıyla çözülemeyen hale gelmesidir. İkinci neden ise; kapitalist sistemde kalkınmanın doğal sonucu olarak görülen dengesiz kalkınmanın ortaya çıkardığı toplumsal sorunları çözme endişesidir (Kılıç, 2012: 19).

⁴Organisation for Economic Co-operation and Development, Regional Development, Directorate for Public Governance and Territorial Development, s.1.

Türkiye'de ise bölge teriminin kullanılmasından uzun süre kaçınılmıştır. 1961 Anayasası'nın 115. maddesinde "Belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir" denilerek; 1982 Anayasasının 126. maddesinde ise "Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilâtı kurulabilir" denilerek bölge teriminin kullanılmasından özellikle kaçınılmıştır. Bölge kelimesinin kullanılmasının yetki genişliği yerine özerklik, siyasal yerinden yönetim veya federalizm gibi anlamlara yol açmasından kaygı duyulmuştur (Keleş, 1998: 157). 1980 sonrasında ise ciddi bir şekilde devlet merkezli hareketlerden serbest piyasa ekonomisine uygun faaliyet alanlarına kayarak üzerinde düşünülme ve incelenmeye başlanmıştır (Yüzer, 2010: 3).

II. KALKINMA KURAMI VE BÖLGESEL KALKINMA

Kalkınma kavramı, toplumların gelişme sürecine uygun olarak farklı dönemlerde değişik içerikler kazandığı gibi aynı dönemde farklı içeriklerle de kullanılmıştır. Kalkınma; kişi başına düşen milli gelirin reel, devamlı ve dengeli olarak artmasıdır (Karaduman, 1992: 16-18).Gelişmenin sağladığı nimetlerden bütün halkın yararlanacağı bir ortam doğuran, bünyesel bir değişimdir. Üretim ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması, ekonomik ve sosyokültürel yapının değiştirilmesi ve yenileştirilmesidir (Türk, 1970: 55).

Kalkınma ile ilgili tartışmalar "neden fakir ülkeler fakirken zengin ülkeler zengindir?", "neden fakir ülkeler, hayat standardı gelişiminde zengin ülkelerin gerisinde kalıyor?", "fakir ülkeler nasıl daha zenginleşebilir? gibi basit sorulara bağlanır. Bu bakımdan kalkınmanın önemli bir boyutu ekonomik büyümeye, daha kesin ifade etmek gerekirse, kişi başına düşen milli hasıladaki büyümeye göndermede bulunur (Szirmai, 2005: 1-10).

Kalkınma kavramı, ulusun her yönüyle arzu edilen seviyeye gelmesi, maddi refahın artırılması, yoksulluğun minimize edilmesi gibi süreçleri içerisinde bulunduran bir kavram olarak açıklanabilir. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır. Kalkınma kavramı, üzerinde en çok tanım yapılan kavramlardan birisi olup bir ülkenin yapısal değişikliklerinin olumlu yönde değişimine verilen isimdir (Tolunay & Akyol, 2006: 116). En dar anlamıyla kalkınma, ulusun her yönüyle arzu edilebilir bir seviyeye gelmesidir (Berber, 2006: 7).

Bazı iktisatçılara göre ise, kalkınma salt üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi, sosyal ve kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. "Kişi başına düşen milli gelirin artmasının yanında, üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleridir" (Han & Kaya, 2006: 148).

Merkezi bir kurum tarafından yürütülen geleneksel bölgesel politikalar, gelirin yeniden dağılımı yoluyla az gelişmiş bölgelerin mali yapısının, istihdam kaynaklarının ve altyapısının desteklenmesine, aynı zamanda bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının kaldırılmasına yönelik eşitlikçi-dengeli ekonomik kalkınma anlayışına dayanmaktadır. Bu politikalar, küreselleşmenin dayattığı yeni koşullara uyum sağlamada yetersiz kalmış ve dengeli bir biçimde birçok bölgeye dağıtılan büyük miktarda devlet yardımı, hedeflenen ekonomik gelişmeyi sağlamada istenen sonuçları yaratamamıştır. Sonuçta, devlet yardımlarının uzun dönemdeki faydası sorgulanmaya başlanmıştır (Kumral, 2006: 275-287). Bu noktadan hareketle kalkınmanın ekonomik boyutu, yerel iş imkanları ortaya çıkararak istihdam sağlamak, yöre halkını üretime yöneltmek, yerel bazda kişi başına düşen milli geliri artırmak gibi yerel bir boyut kazanmıştır (Beer & Maede, 2002: 12). Merkezîyetçi, bölgeyi hazine kaynaklı sübvansiyonlarla destekleyen, kamu hizmetlerinin doğrudan bölgeye götürülmesine ve merkezi uygulamalarla istihdam oluşturulmasına yönelik politikalar artık terk edilmektedir (Stöhr, 2001).

Sonuç olarak ekonomik kalkınma; organizasyon türleri, ilişkiler sistemi ve öğrenme dinamiğinin stratejik olarak önemli rol oynadığı bir ekonomik büyüme ve yapısal değişim sürecini niteler. Ekonomik kalkınma; her bir yöre ya da bölge kurumsal, ekonomik ve örgütsel sistemin bir parçası

olduğu için, alansal yönleriyle de karakterize edilir (Casanova, 2004, s.163).

Kalkınmanın derecesini ölçen göstergeler ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Klaassen, 1967, s.187).

- Gelir düzeyi,
- Sanayileşme derecesi,
- (Kişi başına) tarım ve ormancılıkta çalışanların toplam nüfusa oranı,
- Yerel idarelerin mali durumu,
- Nüfusun yoğunluğu,
- Elektrik şebekesinin düzeyi,
- Trafik yoğunluğu,
- (Kişi başına) doğum oranının toplam bölge nüfusuna oranı,
- (Kişi başına) ortaöğretimin aynı yaş gruplarına oranı,
- (Kişi başına) hizmet endüstrisinde çalışanların toplam ekonomik olarak aktif nüfusa oranı,
- (Kişi başına) kaçak kentleşme yerleşim alanlarında (gecekondu) yaşayanların toplam nüfusa oranı,
- (Kişi başına) su kanallarıyla donatılan ikametgâhların toplam ikametgâhlara oranı,
- Karayolu yoğunluğu,
- Ekilebilir çiftlik alanlarının aritmetik ortalaması,
- Göç dengesi,
- (Kişi başına) kamu kütüphanelerinden ödünç alma oranı,
- Bebek ve çocuk ölüm oranı.

Çağımızda özellikle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak ortaya konulan ulusal ve yerel-bölgesel ekonomik kalkınma ile ilgili yaklaşımlar çerçevesinde kavram, "yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkartma çabası" şeklinde algılanmaktadır (Sayın, 2006: 345-359).

Bölgesel kalkınmayı bu tanımlardan yola çıkarak daha geniş bir şekilde yeniden tanımlarsak bölgesel kalkınma, bölgenin katılımcılık ve sürdürülebilirliğin yer aldığı sosyal ve ekonomik potansiyelin aktif olarak rol oynamasıyla bölge refahının yükseltilmesidir. Bölgesel kalkınma, merkezi yönetimin yukarıdan aşağıya yaklaşımı yerine, bölgesel aktörlerin katılımıyla sınırları çizilmiş ekonomik alanın, sanayileşmesi ve sosyal yapısının iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Apalı, 2009: 6).

Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine sağladığı faydalar ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Abuşoğlu & İnan, 1989: 7):

- Ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan kaynakların iktisadi faaliyet içerisinde değerlendirilerek yüksek kalkınma hızının gerçekleştirilmesi,
- Ülkede nüfus-kaynak dengesinin kurulması,
- Döalist özelliğe sahip ekonomik yapının bütünleşmesi
- İktisadi mekânın ve şehirleşme olayının iktisadi gelişmeye en elverişli biçimde düzenlenmesi,
- Bölgelerarası refah seviyesi farklılıklarının giderilmesi.

III. YENİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

1929 Büyük Buhran sonrasında bölgesel iktisada yönelik çalışmalar artarken; bölgesel kalkınma ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar ise temeli Von-Thünen'e dayanan mekân ekonomisi ya da bölgesel ekonomi ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen makro-ekonomik büyüme ve kalkınma dallarının ortak alanında 1960'lara doğru ortaya çıkmıştır. Kalkınmanın temel argümanlarını belirlemeye yönelik çalışmalar genel olarak "büyüme" ve "kalkınma" çerçevesinde değerlendirilirken, özellikle 1980 sonrasında bu çalışmalar çeşitlenmiştir. Bu kapsamda kalkınma kuramının Türkiye'de yaygınlaştığı 1960'lı ve 1970'li yıllarda kalkınma iktisatçıların önerdikleri temel kalkınma stratejileri arasında Rosenstein ve Rodan'ın sanayi sektörünün lokomotifliğini savunan büyük itiş kuramından, Hirschman'ın dengesiz büyüme kuramına kadar çeşitli modeller ve yaklaşımlar yer almıştır. Bu noktada modellerin ve yaklaşımların çoğunun ortak noktası, az gelişmişliğin ana açıklaması olarak, özellikle nesnel sermaye yetersizliğini, buna bağlı olarak da büyümenin temel itici gücü olarak da sermaye birikimini öne çıkarmalarıdır (Han & Kaya, 2008: 150).

Kalkınma iktisadının gelişme gösterdiği bu dönem ilk çalışmaları Adam Smith'e (1776) kadar giden sonrasında Marx (1867), Schumpeter (1966), Arrow, (1962) gibi iktisatçıların çalışmalarında işlediği; 1980 sonrası ise içsel büyüme modellerinin yeni bir yaklaşımla ele alındığı ve gelişme gösterdiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Paul Romer'in (1986) "Increasing Returns and Long Run Growth" isimli çalışması ile Robert Lucas'ın (1988) "On the Mechanics of Economic Development" adlı çalışması içsel büyüme modelleri için önemli sayılabilecek çalışmalardır. İçsel büyüme modellerinde dışsal girdi olarak görülen sermaye, girişimcilik gibi gelişmenin ana unsurları içsel girdi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin teknolojik gelişme ile girişimcilik birbirini tetikleyen değişkenlerdir. Bir bölgedeki girişimciler yeni teknolojiyi getirmek isteyecekler böylece yeni teknolojiye bağlı olarak üretim fonksiyonları değişecek ve gelişecektir (Taban, 2010: 3).

1990'lı yıllardan sonra kamu hizmetlerinin doğrudan bölgeye götürülmesi ve istihdamın merkezi politikalarla sağlanması anlayışı terk edilmeye başlanmıştır. Nobel iktisat ödüllü düşünür Krugman yerel ekonomilerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki özelliklerini kent ekonomilerinin yükselişi ve kümelenme olarak ikiye ayırmıştır (Çakmak, 2006: 135).

Kent ekonomilerinin yükselişi bölgenin firmalara sağlamış olduğu yatırım avantajlarına bağlı olarak, firmaların bölgede yatırım yapmalarıyla başlamaktadır. Ölçek ekonomileri ve yüksek getiri oranları ile gerçekleşen kent ekonomilerinin yükselişinde firmalar bölgede önemli rol oynamaktadır. "Firmaların büyüklüğünden kaynaklanan unsurlar, maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik ve üretimin artması ve bunun sağladığı tasarrufların yarattığı olumlu sonuçlara ölçek ekonomileri" denmektedir (Başkent Üniv. A.S.T.B, 2012: 23). Ölçek ekonomileri bölgede, işbölümü ve uzmanlaşma, makineleşme, yeni pazar alanlarının doğmasını sağlamaktadır. Bu süreç, firmanın üretimi üzerinde olumlu etkiye sahiptir.

Marshall ise, yerel kalkınmayı bir ağacın kademeli olarak organik gelişimine benzer şekilde ele almıştır. Bu ağacın gövdesi, temel endüstridir. Dalları tedarikçi endüstriler, alt dalları üreticilerin üreticilerini teşkil eder. Yerel kaynaklar ve global talebin yanı sıra, firma içi üretim ve diğer yerel kurumlarla bağlantılı olarak eğitim şartları, iş eğitimi ve kalite kontrol ise bu ağacın toprağını besler. Marshallcı teori, yerel kalkınmanın birincil olarak bilgi tabanına, ikincil olarak doğal kaynak tabanına bağlı olduğunu vurgulayarak yerel işgücü piyasaları ve firma ağlarının rolü üzerinde durmuştur (Andersen, 1986: 1-10). Neo-klasik görüşe göre ise; uzun dönemde sermaye birikimini arttırdığından teknolojik gelişmeler, ekonomik büyümenin motoru konumundadır. Bölgesel kalkınma yaklaşımının temelleri, genellikle birbirini izleyen altı aşamadan oluşur. Bunlar; alansal analizler ve kurumsal çerçeve oluşturma, konsensüs oluşturma, yerel forum oluşturma, yerel kalkınma stratejisi oluşturma, ve yerel kalkınma stratejisini uygulamadır (Boekel & Logtestijn, 2002: 7).

Bu yerel kalkınma stratejisi ışığında bölgesel Kalkınma bölgedeki yerel iş kapasitesini geliştirmeye, yenilikçi aktiviteleri desteklemeye, oldukça entegre bir yaklaşım çerçevesinde dış kaynakları kullanarak bu hedeflere ulaşmaya çalışan yerel kalkınma yaklaşımı; kamu ve özel sektör kurumlarının

katıldığı konsensüs odaklı aktivitelerle bölgesel ekonomiyi yeniden planlayıp, düzenlemeyi ve inşa etmeyi amaçlar.⁵ Günümüzde yeni bölgesel kalkınma politikasının temel amaçlarından birisi ekonomik büyüme odaklı teknolojik yeniliklerin meydana getirilmesi ve geliştirilmesidir (Bergman, 1991: 25).

1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye, ekonomisi bölgesel dengesizlikleri ile karakterize edilen ve bunun olması için pek çok etkenin var olduğu bir ülkedir (Hugges, 2004: 1). Özellikle coğrafi büyüklüğü içinde arazi yapısı ve iklimin doğuya gidildikçe dezavantajlar yaratmasından kaynaklanan doğal etkenler yanı sıra ekonominin gelişme aşamasında olması ve 1980'li yıllardan itibaren içinde bulunulan yapısal dönüşüm süreci etki itibarıyla bölgesel problemleri artırıcı niteliktedir.⁶ Özellikle 1980'lerden sonra, bölgesel ekonomide içten kaynaklı kalkınma teorilerinin yükselişiyle birlikte, Kalkınmada Öncelikli Bölgeler (KÖB)'deki yerel potansiyelleri güçlendirmek, yerel girişimcileri desteklemek yönündeki teşvikler Türkiye'nin bölgesel politikalarında önemli yer tutmuştur (Ergin, 2002: 27).

Türkiye'de bölgesel kalkınma, hedeflenen yörelerde ve sektörlerde yatırım düzeyinin yükseltilmesini, böylece bu yörelerde ekonomik kalkınmanın sağlanmasını öngörmektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için çeşitli araçlar ve kurumlar kullanılmaktadır. Bunun için öncelikle bölgenin ekonomik potansiyelinin ortaya çıkarılması ve her ilin kendine has üstün özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu durum daha hızlı bir kalkınma sürecinin başlatılabilmesini sağlayacaktır (Coşkun, 2004: 5).

Türkiye'de; gelirin yanı sıra nüfus yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, girişimcilik, insan kaynakları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, çevre kalitesi, istihdam, kadının rolü gibi konularda bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. Süreç içerisinde, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla yönelik bazı politikalar oluşturulup, birtakım araçlar kullanılsa da istenilen hedeflere ulaşılamamış, bölgeler arası dengesizlikler varlığını sürdürmüştür.⁷ Bu nedenle, bütün bu politika önermelerine, tartışmalara ve çabalara rağmen Türkiye'de bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farkları hala oldukça fazladır (Filiztekin, 2010: 30–56).

Türkiye 1990'lı yıllarda, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi küresel gelişmelere adaptasyon anlamında bir arayışa girmemiştir. Dolayısıyla söz konusu on yıl yeni bir politika oluşumuna yönelmek anlamında kaybedilmiştir. Türkiye için modern bölgesel politikalara geçiş dönemi ancak 2000'li yıllarda Avrupa Birliğine tam üyeliğe dönük müzakere sürecinin başlamasıyla mümkün olmuştur (Bilen, 2003: 1).

2003 yılında AB üyelik öncesi finansal yardımlarına stratejik bir çerçeve oluşturmak amacıyla 2004-2006 dönemi için tüm bölgeleri kapsayan 'Ön Ulusal Kalkınma Planı' (Preliminary National Development Plan) hazırlanmıştır.⁸ Söz konusu doküman aynı zamanda Türkiye'nin planlamada ekonomik etkinlik ve uluslararası rekabet gücünün yükseltilmesi hedeflerinin benimsenmesi anlamında bir dönüm noktası olmuştur (Göymen, 6).

Türkiye'de Avrupa'nın desteğini alacak bir işlemsel çerçeve oluşturma yolunda en önemli meselesi, bölgesel kalkınma stratejisi kavramını Türkiye'nin benimsemesi ve uygulaması gereken ilgili bölgesel kalkınma politikasını bir açıklığa kavuşturmasıdır.

Yeni bir bölgesel kalkınma politikası olarak yerel düzeyde programlama ve uygulama kapasitesinin

⁵ International Labour Organization, Local Economic Recovery, In Focus Programme on Crisis Response and Reconstruction, Recovery and Reconstruction Department, 2006, s.2.
<http://www.ilo.org/public/english/employment/recon/crises/download/lec.pdf> (12.06.2012)

⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development, Regional Problems and Policies in Turkey, OECD Publication, Paris, 1988, s. 23.

⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, Aralık-2003, s. 126.

⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Preliminary National Development Plan (2004-2006), Republic of Turkey, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2003. s.2.

oluşturulması için atılan en önemli adım NUTS II ayrımları bazında Türkiye'nin 26 bölgeye ayrılarak kalkınma ajanslarının kurulmasıdır. Bu sürecin ilk adımı 2006 yılı Şubat ayında yasalaşan 5949 sayılı 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' olmuştur. Faaliyete geçmeleri ile birlikte ikincil yasal ve idari düzenlemelerin de yapılması ve bu idari düzenlemelerin geliştirilmesi tamamlanmıştır (Bilen, 2003: 257-273).

2. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Küreselleşme, beraberinde yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak bir örgütlenme modeli getirmiştir. Bu yeni anlayışa uluslararası literatürde "yönetişim" adı verilmektedir. Yönetişim; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan, mali ve idari açıdan özerk örgütlenmelerdir (Maç: 76).

Yönetişim, toplumsal-politik bir sistemde ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzendir (Bozkurt, 1998: 274). Yönetişimde, yönetimin daha iyi yönetebilmek amacıyla yeniden yapılandırılmasına vurgu yapılmaktadır (Stoker, 1998: 17-28). Aynı zamanda yönetişim, birbirine bağlı olan pozisyonların ve çatışan, karşıt çıkarları olan aktörlerin oluşturduğu, farklı ağsal yapıları koordine eden bir süreçtir (Cope, 1997: 444-460).

Yönetişime bağlı olarak bölgesel kalkınma anlayışı, bölgede mevcut olan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların kullanılması yoluyla, yerel fırsatlardan en üst düzeyde yarar sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, yerel yönetimler, işletmeler, sivil toplum kuruluşları (STK), yerel istihdam büroları, sosyal taraflar, eğitim ve öğretim kurumları, yerel politikacılar ve finans çevreleri gibi aktörler bir arada çalışmaktadır. Bu yaklaşım, yerel ve bölgesel gelişme stratejilerinin önemli bir aracı olan "küme" oluşumunun da çekirdeğini oluşturmaktadır (DPT, 2004: 20).

Bölgesel ekonomilerin kalkınmasının bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Çakmak, 2016: 46).

- Bölgesel olma,
- Bütüncül anlayış,
- Yerel nüfusun karar vericiliği,
- Bölgesel kaynaklar,
- Yerel kalkınma çabasının kurumsal yapısı.

Bölge, kendi geleceğini kendi potansiyelini kullanarak şekillendirmektedir. Ancak bu durum bölge dışından yatırım çekilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Tam tersine bölgenin cazibe merkezi haline gelmesiyle yatırım yeri olması hedeflenmektedir. Ayrıca bu kurumsal yapıda merkezi hükümet temsilcileri, meslek kuruluşları, odalar, sendikalar, özel sektör temsilcileri vb. rol oynamaktadır. Ancak bu birimlerin arasında koordine olmaması halinde çıkar çatışmaları ortaya çıkabilmektedir. Bu çatışmaların önüne geçecek kurum olarak "Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)" gündeme gelmiştir (Apalı, 2009, s.10).

3. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Avrupa Birliği'ne giriş süreciyle birlikte Türkiye 40 yıldır uygulamakta olduğu teşvik sistemine dayalı bölgesel gelişme politikaları ile birlikte 2006 yılında bölgesel kalkınmaya yönelik olarak kalkınma ajansı merkezli yeni bir uygulamaya geçmiştir. Avrupa Birliği tarafından tüm aday ülkelere benimsenen bu yeni yaklaşımda özel sektör eliyle bölgesel rekabet ön plana çıkmaktadır (Hasanoğlu & Aliyev, 2008: 85).

a. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Oluşum Süreci

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel gelişme ve bölgeler arası

dengesizlikleri giderici politikalarını tekrar incelemek zorunda kalmıştır (Taş, 2008, s.523). Bu zorunluluğun temelinde AB'ye katılım sürecinde bölgesel gelişme politikalarının uyarlanması yatmaktadır (Akçay, 2009: 17). Çünkü, Türkiye'de bölgesel gelişmişlik açısından bazı bölgelerimiz AB seviyesine ulaşmışken, bazılarının gelişmişlik düzeyi Afrika ülkeleri ile aynıdır. Bu nedenle Türkiye yeniden yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının özünü Bölge Kalkınma Ajanslarının (BKA) kurulması oluşturmaktadır. Türkiye kalkınma ajansları modeline geçmeden önce Türkiye'de uygulamaya konulmak üzere sekiz adet kalkınma planı hazırlanmış ve bu planların içerdiği projeler; yetki karmaşası, kurumlar arası uyumun sağlanamaması, plan ve projelerin ülkenin gerçeklerine göre değil de dönemin iktidarının subjektif yaklaşımlarına dayanması gibi nedenlerle ya hiç başlatılamamış ya da yarım kalmıştır. Bu planlardan bazıları Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesi Projesi, Doğu Anadolu Projesi Planı ve Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı'dır (Yüceyılmaz, 2007: 51-52). Bu süreç içerisinde kalkınma politikası aracı olarak; yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre (KÖY), organize sanayi bölgeleri, kırsal kalkınma politikaları gibi araçlar kullanılmıştır (Tutar & Demiral, 2007: 65-83).

1999'da Helsinki'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısı sonucunda Türkiye'nin diğer adaylarla eşit şartlarda AB üyeliğine adaylık süreci başlamıştır. Adaylık sürecinde Türkiye'nin bölgesel politika alanına ilişkin düzenlemeleri AB müktesebatına uygun hale getirmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda Türkiye, AB müktesebatının benimsenmesine ilişkin hazırlanmış olduğu 'AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nı Bakanlar Kurulunun 13 Mart 2001 tarihli kararıyla kabul etmiş, kurumsal ve yasal bazı düzenlemeler ile AB'nin bölgesel politika alanına uyum sağlamaya çalışmıştır.

AB'ye üyelik sürecinde Katılım Ortaklığı Belgesi ile Türkiye'den kısa vadede, NUTS\İBBS bölgesel kalkınma planları hazırlamasını, mevzuatın uygulanmasını kolay ve hızlı gerçekleştirecek yasal çerçeve oluşturması, bölgesel kalkınmayı yürütecek olan idari yapıyı güçlendirmesi istemiştir. Orta vadede ise, bölge planlarını hayata geçirilmesini sağlayacak Düzey 2 bölgelerinin kurulmasını istemiştir. 2003 Mali İşbirliği kapsamında, Samsun, Kastamonu, Erzurum planlarının çalışmaları başlatılmıştır. Kayseri ve Konya planları 2004'te başlatılmış, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Projesi (DOKAP) ve Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi için hazırlanmış olan master planların bölgesel programlara dönüştürülmesi öngörülmüştür.

Türkiye 2001 yılında ulusal programın gereği olarak ve AB'nin de isteği üzerine istatistik bölgelerin oluşumu için ilk adımı atmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet İstatistiki Enstitüsü ve İçişleri Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon, istatistik bölgelerin oluşturulması için görevlendirilmiştir. Bu çalışmanın finansmanı için de AB fonlarından faydalanılmıştır (Güler, 2005: 15-33). Bu komisyon çalışmaları sonucunda 3 seviyeden oluşan bir bölge sistematiği oluşturulmuştur. Böylece Türkiye, Düzey 1 12, Düzey 2 26, Düzey-2 81 bölgeye ayrılmıştır. Türkiye'de de Avrupa Birliği İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılmasına (NUTS) paralel bir biçimde sınıflandırılma yapılmıştır. Buradaki sınıflandırmada; başta iller arası yakınlık olmak üzere, coğrafi şartlar, nüfus, gelişmişlik ve Türkiye İstatistik Kurumunun bölgesel yapılanması dikkate alınmıştır (Mengi, 1998: 15).

Türkiye'de Düzey 2, sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi yapı açısından benzer olan birimlerin bir araya getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Türkiye'de Düzey 2 ve Düzey 1'e karşılık gelen idari bir örgütlenme bulunmamaktadır. Düzey 3'te yer alan illeri gruplandırarak daha üst düzey bölgeler oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Şekil 1: İstatistiki Bölge Birimleri Düzey-2 Sınıflandırması

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC26F032470459B0B> (03.05.2013)

Türkiye'de ise BKA'lar ülke gündemine 2000 sonrası girmiştir (Karasu, 2009: 1-43). Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de BKA ile ilgili yaşanan gelişmeler Avrupa Birliği (AB) eksenlidir (Çukurçayır, 2010: 617-643).

Şubat 2006 yılında İBSS Düzey 2 seviyesinde yer alan 26 ilde BKA kurulmasını düzenleyen 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir (Özmen, 2008: 327-340). 2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı kanun ile Türkiye'de İBBS bölgeleri işlerlik kazanmıştır. Özellikle Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajanslarının kurulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'de BKA'lar, ulusal düzeyde Devlet Planlama Teşkilatı'nın koordinasyonunda, kendine özgü tekniğe, finansmana sahip, kâr amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren, tüzel kişiliğe sahip, 5449 sayılı Kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, Düzey 2 bölgeleri esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleri olarak görev yapmaktadır (DPT, 2010).

6 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar" ile birlikte Adana ili merkez olmak üzere (TR62) Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir ili merkez olmak üzere (TR31) İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur⁹. Ancak 2006 yılında Anayasa Mahkemesine kaynakların ulusal açıdan değil bölgesel açıdan kullanılacağı bunun kaynak israfına ve kamu yararı gözetilmeksizin yapılacağı şeklinde kanunun iptaline ilişkin dava açılmıştır. Anayasa Mahkemesi bu iptal istemini 2007 yılında reddederek 23.02.3008 tarihinde resmi gazetede yayımlanan kararında kalkınma ajanslarının yürütülmesini ve bu organların DPT tarafından koordinasyonunun sağlanmasının anayasaya aykırılık oluşturmayacağını bildirmiştir. Ayrıca kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin ve yerinde kullanılmasını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle kendine özgü bir yapı oluşturulması da anayasaya aykırılık teşkil etmez demiştir (Bağlı, 2009: 20). Böylece Türkiye'de ilk kalkınma ajansları kurulmaya başlamıştır.

⁹ Bazı Düzey II Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar, 2006,T.C. Resmi Gazete, 26220, 06.07.2006.

Bu kurumsal yapılar ülkenin kendi iç dinamiklerini, ekonomik politikalarını, mali, siyasal ve sosyal yapısını göz önünde bulundurmaya zorludur. Ancak, bu haliyle kurulan yapılardan, olumlu sonuçlar alınabilir. Bir ülkede ya da bir bölgede uygulanıp başarıya ulaşmış bir proje, başka bir ülkenin ekonomik, sosyal ve mali yapısı içinde başarısız olabilir. Bu nedenle BKA'larca üretilen projeler de ülkenin ve bölgenin iç dinamiklerini mutlaka göz önünde bulundurmalıdır (Cankorkmaz, 2011: 113-138).

Avrupa Birliği'ne üye olma amacı doğrultusunda atılan adımlar tüm diğer alanlarda olduğu gibi bölgesel kalkınma alanında da Türkiye'nin muasır medeniyet seviyesine ulaşmasında oldukça önemli katkıları olmaktadır. Bu bağlamda, altıncı kalkınma planı ile başlayan bölgesel politikaların uyumlaştırılması çabaları 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde meyvelerini vermiş ve daha ilk planlama döneminde eksikliği hissedilen bölgesel kalkınmaya ilişkin idari yapı ve bölgesel kalkınmaya ilişkin ayrı bir fon, kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin kabul edilen yasa ile sağlamıştır. Kalkınma ajanslarının kurulması ve ayrı bir fon tahsisi ile endojen kalkınma modelinin uygulanması için gerekli zemin hazırlanarak Avrupa Birliği bölgesel politikaları ile uyum sağlama yönünde çok önemli bir adım atılmıştır (Güler & Türkoğlu & Üstün, 2011: 26).

Tablo 1: NUTS II'ye göre Kalkınma Ajanslarının Kurulduğu Bölgeler ve İller.

Kuruluş	Düzye II Bölgesi	Kalkınma Ajansı	Kısaltma	Kapsadığı İller	Merkezi	BKK İle Kuruluş Tarihi
2006	TR31	İzmir Kalkınma Ajansı	İZKA	İzmir	İzmir	2006/10550 06.07.2006
	TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı	ÇKA	Mersin, Adana	Adana	
2008	TR10	İstanbul Kalkınma Ajansı	İSTKA	İstanbul	İstanbul	2008/14306 22.11.2008
	TR52	Mevlana Kalkınma Ajansı	MEVKA	Konya, Karaman	Konya	
	TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	OKA	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun	
	TRA1	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	KUDAKA	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum	
	TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	DAKA	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	Van	
	TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı	İKA	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep	
	TRC2	Karacadağ Kalkınma Ajansı	KARACADAĞ	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır	
TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı	DIKA	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin		
2009	TR21	Trakya Kalkınma Ajansı	TRAKYAKA	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ	2009/15236 25.07.2009
	TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	GMKA	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir	
	TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı	GEKA	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli	
	TR33	Zafer Kalkınma Ajansı	ZEKA	Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak	Kütahya	
	TR41	Bursa, Bilecik, Balıkesir Kalkınma Ajansı	BEBKA	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa	
	TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	MARKA	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli	
	TR51	Ankara Kalkınma Ajansı	ANKARAKA	Ankara	Ankara	
	TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	BAKA	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta	
	TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	DOĞAKA	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay	
	TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı	AHİKA	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Nevşehir	
	TR72	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	ORAN	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri	
	TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	BAKKA	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak	
TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	KUZKA	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu		

TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	DOKA	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon
TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı	SERKA	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars
TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı	FKA	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Malatya

Kaynakça: Devlet Planlama Teşkilatı, 2010 Yılı Kalkınma Ajansları Faaliyet Raporu, Ankara, Ekim 2011, s. 13

b. Türkiye'de Kurulan Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

Ajanslar, gelişmekte olan ve az gelişmiş bölgelerin başta insan kaynakları ve kurumsal gelişimleri olmak üzere ekonomik ve sosyal gelişim alanlarında "kendisi küçük, ama etkisi büyük" projeler üzerinde çalışacak kurumlar olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda, kamu kuruluşları ve mahalli idareler tarafından gerçekleştirilen büyük altyapı projelerinin finansmanları Ajansların önceliklerinden değildir (Yaman & Kara, 2008: 31-60).

Türkiye'de bulunan Kalkınma Ajanslarının görev ve yetkileri 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da belirtilmiştir. Bu görev ve yetkiler şunlardır:¹⁰

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına¹¹ bildirmek,
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Kanunun 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölgenin is ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari is ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede

¹⁰ Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. 2006, T.C. Resmi Gazete, 26074, 25.01.2006.

¹¹ Devlet Planlama Teşkilatı 06.04.2011 ve 6223 sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanılarak 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile ismi Kalkınma Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,

- Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

Ayrıca, Bölgesindeki içsel potansiyelin ortaya çıkarılmasına, yeni fikir ve projelerin gelişmesine katkı sağlanması (Can, 2007: 369-377) kırsal kalkınma ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi, Bölgesindeki içsel potansiyelin ortaya çıkarılmasına, yeni fikir ve projelerin gelişmesine katkı sağlanması (Can & Köseoğlu, 2007: 462) kırsal kalkınma ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi, bölgesel rekabet gücünün desteklenmesi¹², aynı zamanda Kalkınma Ajanslarının kamu yatırımlarının programlaması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde yetkili olması önerilmektedir (Öztürk, 2009: 119).

IV. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ KARACADAĞ KALKINMA AJANSI

Karacadağ Kalkınma Ajansı, TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi'nde faaliyet göstermek üzere, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesine dayanılarak 22.11.2008 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur (Aydemir & Karakoyun, 2011, s.10). 2010 yılında kurumsallaşma çalışmalarını hızlandıran Ajans; Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda belirlenen öncelikler doğrultusunda mali destek programlarının yürütülmesi, 2011-2013 Bölge Planı'nın hazırlanması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ile bölge potansiyel ve kaynaklarının tespiti ve tanıtılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmuştur¹³.

1. Ajansın Yetki, Görev Sorumlulukları

Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın görev ve yetkileri belirlenirken yürürlükte bulunan Ajans mevzuatında Kalkınma Ajansları için belirlenen temel görev ve yetkilerinin yanında, Bölgenin temel ihtiyaç ve problemleri ile birlikte Bölgenin sahip olduğu potansiyel gelişim alanları da göz önünde bulundurulmuştur.

Karacadağ Kalkınma Ajansının görev ve yetkileri şunlardır:¹⁴

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığına bildirmek,
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- 5449 sayılı Kanunun 4'üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve

¹² Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. 2006, T.C. Resmi Gazete, 26074, 25.01.2006, s. 3.

¹³ Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010 Yılı Ajans Faaliyet Raporu, Diyarbakır, 2010, s.12.

¹⁴ Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011 Yılı Ajans Faaliyet Raporu, Diyarbakır, 2011, s.13.

rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,

- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

2. Karacadağ Kalkınma Ajansı Tarafından Açılan Destek Programları

Ajanslar tarafından sağlanacak desteklerin içeriği Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde belirtilmiştir. Yönetmelikte belirtilen destek türleri şunlardır: Doğrudan Finansman Desteği, Faiz desteği ve Faizsiz Kredi Desteğidir.

Ajans şu ana kadar faiz ve faizsiz kredi desteği vermemiştir. Kurulduğundan bu yana sağlanan tüm destekler doğrudan finansman destekleridir. Sağlanan doğrudan finansman destekleri de Teklif Çağrısı Yöntemiyle Sağlanan Destekler (Mali Destek Programları), Doğrudan Faaliyet Desteği ve Teknik Destekler olmak üzere üçe ayrılır. Aynı yıl içinde birden fazla Mali Destek Programına çıkılması Ajans Yönetim Kurulunun kararına bağlıdır.

Ajans kurulduğu tarih 2009 yılından bu yana üç tane mali destek programına çıkmıştır. Ajansın bu sürede vermiş olduğu destekler Bölge Planında belirtilen hedef ve önceliklere uygun olarak TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesinde sanayi, tarıma dayalı sanayi ve turizmi geliştirilmesine yönelik olmuştur.

a. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı

Bu mali destek programının amacı, Diyarbakır ve Şanlıurfa Bölgesi'nde imalat sanayi ve turizm sektöründe faaliyet gösteren mikro ve küçük işletmelerin kurumsallaşma çalışmalarının desteklenerek fiziki ve beşeri altyapılarının geliştirilmesi suretiyle ölçeklerinin büyütülmesi, finansal kaynaklara erişimlerinin artırılması, planlama ve pazarlama konularındaki kapasitelerinin geliştirilmesi, yüksek katma değerli mal üretim kapasitelerinin artırılması, yenilikçilik ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, ihracata yönlendirilmesi veya mevcut ihracat kapasitelerinin geliştirilmesi, kendi işini kurabilecek özelliklere sahip ve kendilerinde var olan girişimcilik özelliklerini ortaya çıkarmaya istekli girişimcilerin desteklenerek yeni iş alanları ve istihdam olanakları yaratılması, böylece işsizlik ve yoksulluğun azaltılmasıdır,¹⁵ şeklinde özetlenmiştir. Bu mali destek programının öncelikleri şunlardır¹⁶:

- İşletmelerin pazarlama, dışa açılma ve ihracat kapasitelerinin geliştirilerek dış pazar paylarının artırılması,
- İşletmelerin kurumsallaşma süreçlerinin hızlandırılması, verimliliklerinin artırılması, fiziki ve beşeri

¹⁵ <http://www.karacadağ.org.tr/sayfa.asp?ContentId=183> erişim tarihi: (15.04.2013)

¹⁶ Karacadağ Kalkınma Ajansı, Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.6.

kapasitelerinin geliştirilmesi,

- Turizm ve sanayi sektörlerinde girişimciliğin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması,
- Emek-yoğun iş kollarının (tekstil... vb.) desteklenmesi,
- Bölgede üretilen hammaddelerin işlenmesine yönelik imalat sanayinin desteklenmesi, ürün çeşitliliğinin ve hizmet kalitesinin artırılması,
- İşletmelerde teknoloji kullanımının ve teknoloji transferinin artırılması, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesiyle rekabet güçlerinin artırılması,
- Turistik ve hediyelik ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesinin (el sanatları, hediyelik eşya... vb.) teşvik edilmesi, turizme yönelik üretim yapan/hizmet veren işletmelerin mal ve hizmet üretimi ve pazarlaması ile beşeri ve fiziki kapasitelerinin artırılması ve geliştirilmesi,
- Tarihi yapılarda turizm amaçlı işletmeciliğin teşvik edilmesi,
- Bu mali destek programına gerçek kişiler, özel işletmeler, kooperatifler ve üretici birlikleri başvurabilir.

b. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı

Turizm Altyapısı Mali Destek Programı'nın amacı; TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi'nde turizm altyapısını iyileştirmek, turizm potansiyelini harekete geçirmek ve sürdürülebilir kılmak, bu amaçla Bölgedeki turistik öneme sahip tarihi, kültürel ve doğal unsurların restore ve rehabilite edilerek turizm sektörüne kazandırılmasını sağlamak, bölgede turizm türlerini çeşitlendirerek (kültür, doğa, inanç, sağlık, kongre ve fuar... gibi) etkili bir tanıtım faaliyeti ile Bölgeyi turizm merkezine dönüştürmek, gelen turist sayısını ve konaklama süresini artırmak, sektörde yeni istihdam olanakları yaratmak ve böylece işsizlik ve yoksulluğu azaltarak bölge ekonomisine katkı sağlamak¹⁷ şeklinde özetlenmiştir. Bu program için Ajans tarafından belirlenen temel öncelikler;¹⁸

- Doğal, tarihi ve kültürel nitelikli alan ve yapıların iyileştirilerek (bakım ve onarım), turizme uygun işlevler kazandırılması,
- Ören yerleri ve arkeolojik alanlarda çevre düzenlemesinin yapılması ve açık hava müzelerinin oluşturulması,
- Tarihi yapıların görünürlüğünün artırılmasına ve kentsel estetiğin iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması (şokak ve cephe düzenlemeleri yapılması, bilgilendirme ve yönlendirme elemanlarının kullanılması, turizm danışma bürolarının oluşturulması ve mevcutların etkinliğinin artırılması),
- Tarihi yapılarda butik otel, otel, ev pansiyonculuğu, sergi salonu, restoran işletmeciliği vb. turizme uygun işletmecilik türlerinin teşvik edilmesi,
- Bölgede çok işlevli, eğitim-bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinin yapıldığı tematik müzelerin kurulması,
- Turizmin çeşitlendirilmesine (sağlık turizmi ve termal turizm, eko-turizm, fuar ve kongre turizmi) yönelik faaliyetler.

Turizm Altyapısı Mali Destek Programına Valilikler, Kaymakamlıklar, Bölge İl ve İlçe Müdürlükleri, Bakanlıklara bağlı Kurum ve Kuruluşlar ile Enstitüler, yerel yönetimler, Mahalli İdare Birlikleri, fakülte, yükseköğretim ve enstitüler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları

¹⁷ <http://www.karacadağ.org.tr/sayfa.asp?ContentId=184>. (13.03.2013).

¹⁸ Karacadağ Kalkınma Ajansı, Turizm Altyapısı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.6.

başvurabilmektedir.

c. Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı

Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı amacı; TRC2 Bölgesi'ndeki mevcut ve yeni kurulacak İŞGEM, OSB ve KSS'lerin altyapılarının iyileştirilerek üretim ve istihdam kapasitelerinin artırılması ve yeni yatırımcılar/girişimciler için altyapısı hazır organize yatırım alanları oluşturulmasıdır¹⁹ şeklinde özetlenmektedir.

Bu Mali Destek Programının temel öncelikleri²⁰;

- Organize Çalışma Alanlarının altyapılarının oluşturulması veya mevcutların güçlendirilerek kapasitelerinin artırılması.
- Organize Çalışma Alanlarının fiziki altyapısının çevre ve sağlık koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi için projelendirilmesi.
- Organize Çalışma Alanlarında ortak kullanıma yönelik sosyal altyapı ve mesleki eğitim eksikliklerinin giderilmesi.
- Bölgenin girişimcilik, hizmet ve üretim kapasitesinin geliştirilmesi için ortak üretim mekânlarının planlanması ve kümelenme çalışmalarının teşvike edilmesi.
- Organize Çalışma Alanlarında çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevresel altyapının geliştirilmesi.

Bu Mali Destek Programına Valilikler, kaymakamlıklar, Bölge, il ve ilçe müdürlükleri, Bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlar ile Enstitüler, yerel yönetimler, mahalli idare birlikleri, fakülte, yüksekokul ve enstitüler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, OSB müdürlükleri, KSS kooperatifleri başvurabilmektedir.

Karacadağ Kalkınma Ajansı kurulduğu tarih olan 2009'dan beri Ekonomik Gelişme ve Turizm Altyapısı Mali Destek Programlarına çıkmaktadır. Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı kapsamında ağırlıklı olarak Küçük ve Orta Ölçekli işletmelerin kapasite artışı projelerine destek verilmektedir. Turizm Altyapısı Mali Destek Programı kapsamında ise unutulmaya yüz tutmuş, yıkılmak üzer olan tarihi ve turistik mekanlar ayağa kaldırılmaktadır. Başvuru sayısı yıllar itibari ile düşüş göstermektedir. En fazla destek verilen proje sayısı 2013 yılına aittir. Bu durumun görülmesinde proje bütçesi küçük işletmelere değerlendirmede pozitif ayrımcılık yapılmasıdır. Programa toplam bütçesinin en yüksek olduğu yıl ise 2013 yılına aittir.

d. Doğrudan Faaliyet Desteği Programı

Bu programın amacı; TRC2 Bölgesinin mevcut potansiyellerinin tespit edilip harekete geçirilmesi; kalkınmanın önündeki risklerin engellenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması ile bölgede yenilikçilik ve rekabetçiliğin artırılması amacıyla yapılacak araştırma, geliştirme, planlama ve diğer faaliyetlerin desteklenmesidir²¹.

Bu program kapsamında belirlenen temel öncelikler şunlardır²²;

- Sektörel kümelenmeyi teşvik etmeye yönelik araştırma, geliştirme ve planlama faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Bölgenin sorunlarının ve potansiyellerinin tespiti ve ortaya çıkarılmasına yönelik araştırma, istatistik veri ve analiz çalışmalarının desteklenmesi,

¹⁹ <http://www.karacadağ.org.tr/sayfa.asp?ContentId=185>. (13.03.2013)

²⁰ Karacadağ Kalkınma Ajansı, Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.6.

²¹ <http://www.karacadağ.org.tr/destek-detay.asp?SayfaId=337> erişim tarihi 16.04.2013

²² Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.5

- Bölgenin rekabetçilik, AR-GE, yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik teknoparklar, teknoloji geliştirme ve fuar merkezlerinin kurulması ve etkin şekilde faaliyetlerini yürütmeleri amacıyla yapılacak fizibilite benzeri ön çalışmaların desteklenmesi,
- Bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınması açısından önemli olabilecek stratejik planların yapılması ve bunlara yönelik eylemlerin desteklenmesi,
- Bölgede göç ile birlikte artan yoksulluk ve gelir dağılımı farklılıklarından kaynaklanan sosyal sorunların en aza indirilmesi, öncelikle dezavantajlı gruplara yönelik olmak üzere sosyal hizmet sunumunda erişilebilirliği ve kalitenin artırılması ve sosyal uyumun sağlanmasına yönelik araştırma ve planlama çalışmalarının desteklenmesi.

Doğrudan faaliyet desteğinden sadece TRC2 (Diyarbakır ve Şanlıurfa) Bölgesinde yer alan; Valilikler, Kaymakamlıklar, Bölge, İl ve İlçe Müdürlükleri, Bakanlıklara bağlı kurum ve kuruluşlar ile enstitüler, Yerel Yönetimler (İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri, İl ve İlçe Belediyeleri, Köy Muhtarlıkları ve Mahalli İdare Birlikleri-Köylere Hizmet Götürme Birlikleri), Üniversite, Fakülte, Yüksekokul ve Enstitüler, Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları (Odalar, Borsalar... vb.), Sivil Toplum Kuruluşları (Vakıflar, Dernekler, Federasyonlar... vs.), Organize Sanayi Bölgesi Müdürlükleri ile Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifleri Teknoparklar ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Kâr Amacı Gütmeyen Birlikler ve kooperatifler yararlanabilir.

İçerik açısından zor anlaşılabilen bir destek türü olması nedeniyle programın daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıdaki örnek proje konuları yatırımcılara yol göstermesi amacıyla verilmiştir²³.

- Sınır ticaretinin ve ihracatın geliştirilmesine yönelik araştırma yapılması,
- İyi tarım ve organik tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik araştırma ve fizibilite çalışmalarının yürütülmesi,
- Bölge için demografik (işgücü, işgücüne katılım, işgücünün yapısı ve sektörel dağılımı... vb.) ve sosyo-ekonomik analiz çalışmaları yapılması,
- Göç, yoksulluk, kentleşme ve sosyal uyum konularında araştırma yapılması,
- Bölge için marka değeri taşıyan ürün ve hizmet değerlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi, • Bölgede üretilen ürünler için kalite standardı oluşturulması (Ör: GAP Kalitesi),
- Bölge'de yeni Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri oluşturulmasına yönelik fizibilite hazırlanması,
- Bölgede mevcut Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri için gerekli olan altyapı ve arıtma projelerinin hazırlanması,
- İş geliştirme merkezleri (İŞGEM), teknoloji geliştirme merkezleri (TEKMER) ve teknoparklar gibi kuruluşların ve bunların tesislerinin kurulması amacıyla fizibilite çalışmaları yapılması,
- Büyük referans laboratuvarları, AR-GE ve yenilikçilik merkezlerinin oluşturulması amacıyla fizibilite çalışmaları yapılması,
- Bölge içerisinde yer alan ve ekonomik ve sosyal açıdan benzerlik gösteren alt- bölgeler için kırsal kalkınma faaliyetleri hazırlanması,
- Bölgenin girişimcilik (kırsal girişimcilik, genç ve kadın girişimciliği, sosyal girişimcilik, vb.) kapasitesinin araştırılmasına yönelik faaliyetler,

²³ Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.7.

- Kent bütününde eşitsiz hizmet sunumunu ortadan kaldırmayı öngören, kurumlar arasında koordineli planı yapılmasını ve uygulanmasını sağlayacak olan sosyal hizmet ana alanının yapılması,
- Hizmet gereksinimlerinin belirlenmesi için Bölge üniversiteleri, ilgili kurum, kuruluş ve STK'lar ile birlikte bölge, il ve kent yoksulluk haritalarının çıkartılması benzer şekilde bölge içi ve dışı göç hareketlerinin araştırılması,
- Hem il merkezi ve ilçelerde, hem de kırsal ve kentsel alanda ekonomik ve toplumsal yapının en küçük yerleşim birimleri (köy, mahalle vb.) özelinde araştırmalar yapılması,
- Kırsal alanda ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişilere ve hanelere gelir seviyesini yükseltme, istihdamı artırma, üretilen tarım ve hayvancılık ürünleri için mahallinde değerlendirme ve pazarlama alanlarında gerekli araştırmaların yapılması,
- Dezavantajlı grupların tespitine ve ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik araştırma ve analizler yapılması,
- Göçle gelen dezavantajlı grupların toplum ve kent yaşamına katılımın artırılmasına yönelik araştırmalar yapılması,
- Tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe dezavantajlı kesimlerin istihdamını artırıcı sektör analizleri ve araştırmalar yapılması
- Kırsal ve kentsel alanlara yönelik kalkınma modelleri geliştirilmesi,
- Sosyal hizmet sunan kurumların hizmet kalitesinin ölçülmesi ve iyileştirilmesine yönelik araştırma ve analizler yapılması.

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Doğrudan Faaliyet Desteğine İlişkin Veriler

Yılı	Duyurulan Ajans Destek Tutarı (") (Programın Bütçesi)	Asgari Destek Tutarı (")	Azami Destek Tutarı (")	Faaliyet Başvurusu Sayısı	Desteklenen Faaliyet Sayısı	Desteklenen Faaliyetlere Yapılan Toplam Destek Tutarı (")	Eş Finansman Dahil Faaliyet Bütçeleri Toplamı (")
2009							
2010	1.177.000,00	20.000	70.000	61	28	1.162.997,34	1.252.394,51
2011	630.000,00	20.000	70.000	50	22	889.451,74	910.666,64
2012	325.000,00	20.000	70.000	21	8	327.899,00	2.810,81

Doğrudan Faaliyet Desteği kapsamında 2009 yılında destek verilmemiştir. Destek miktarı 2010 yılında en yüksek seviyedir. Bu dönemde toplam 28 projeye destek verilmiştir. Destek miktarı yıllar itibari ile düşüş göstermektedir. Program kapsamında başvuru sahipleri eş-finansman gösterebilir. Programın genel özellikleri ile kabul edilen projeler karşılaştırıldığında verilen desteğin programın amacına hizmet etmediği konusunda genel bir kanaat oluşmuştur.

e. Teknik Destek Programı

Ajans tarafından sağlanacak teknik desteğin amacı, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır. Ajans tarafından sağlanacak teknik destek; Ajans tarafından yayınlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla;

- Yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile "2011-2013 Bölge Planı", "GAP Turizm Master Planı" ve varsa Turizm Stratejisi ve Eylem Planları gibi bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerini,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarını kapsamaktadır.

Teknik destekten sadece TRC2 (Diyarbakır ve Şanlıurfa) Bölgesinde yer alan, Kamu kurum ve kuruluşları, Yerel yönetimler (İl Özel İdareleri, Belediyeler, Köyler, Mahalli İdare Birimleri), Üniversiteler (Fakülte, Meslek Yüksek Okulu, Enstitü, Araştırma Merkezi), Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknoparklar, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri, İş Geliştirme Merkezleri, Kar amacı gütmeyen Birlikler ve Kooperatifleri ve sayılan bu kurum ve kuruluşların kurduğu veya ortağı olduğu işletmeler yararlanabilir.

Bu program kapsamında desteklenen örnek proje konuları ise aşağıdaki gibidir²⁴;

- Yerel yönetimlerin planlama faaliyetlerine destek verilmesine yönelik çalışmalar,
- Bölgede bulunan tarihi, kültürel ve doğal yapıların korunması, tanıtılması ve turizme açılmasına yönelik her türlü eğitim, danışmanlık ve lobi faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Bölgede proje yazma ve yürütme kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetler,
- Ulusal ve uluslararası teşvik ve hibe mekanizmaları, alternatif finans kaynakları ve bu kaynaklardan faydalanma araçlarına yönelik eğitimler,
- Ulusal ya da uluslararası organizasyonların (sempozyum, kongre, fuar, çalıştay, konferans, bienal, festival vb.) bölgede gerçekleştirilmesine yönelik lobicilik faaliyetleri,
- Ulusal ve uluslararası sermayeyi bölgeye çekmeye yönelik çalışmalar,
- Bölgede bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşlarının kurumsal ve beşeri kapasitelerini geliştirmeye yönelik faaliyetler,
- Bölgede entegre sanayi tesislerinin kurulmasına yönelik proje hazırlama çalışmalarının teknik açıdan desteklenmesi,
- Bölgenin sahip olduğu potansiyeller ve yatırım imkânlarının tanıtımına yönelik faaliyetler,
- Bölgede bulunan tarihi ve kültürel değere sahip yapıların rölöve, restitüsyon, restorasyon, statik, aydınlatma ve çevre düzenleme projeleri ile uygulama projelerinin hazırlanmasına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri,
- Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, STK, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları vb. kurumların personellerine yönelik kariyer ve kişisel gelişim faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Bölgenin dış ticaret potansiyelinin geliştirilmesi, uluslararası tanıtımının sağlanması ve komşu

²⁴ Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013 Yılı Teknik Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.7.

ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacak çalışmalar,

- Modern tarım yöntemleri ve iyi tarım faaliyetlerinin uygulanmasına yönelik üretici birliklerinin ve üreticilerin eğitilmesi (hastalık ve zararlılarla mücadele eğitimi vb.),
- Bölgede mesleki eğitim faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Bölgede yatırımı arttıracak, yatırımların önündeki engelleri ortadan kaldıracak ve yatırımcılara yol gösterecek her türlü danışmanlık, eğitim ve lobi faaliyetleri.

Tablo 3: Yıllar İtibariyle Teknik Destek Uygulaması			
Yılı	Başvuru Sayısı	Desteklenen Başvuru Sayısı	Ajans Destek Miktarı
2010	43	34	230.886,34 TL
2011	60	20	106.895,32 TL
2012	28	17	101.858,00 TL

Teknik Destek uygulaması 2010 yılında başlatılmıştır. En fazla desteğin sağlandığı dönem 2010 yılı görülmektedir. Bu dönemde kabul edilen proje sayısına bağlı olarak bütçe tutarı da en yüksek seviyededir. Program kapsamında proje başına en fazla 15 bin TL'lik destek verilmektedir. Bu program kapsamında en fazla eğitim desteği talep edilmektedir. Bu nedenle kabul edilen projelerin büyük bir bölümü eğitim projeleridir.

f. Cazibe Merkezleri Destekleme Programı

Cazibe merkezleri yaklaşımı; 1982 yılında yapılan 'Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması' esas alınarak geliştirilen, "Büyüme Kutupları Teorisi"ne dayanan, 9. Kalkınma Planı ve YPK kararları ile yasal dayanağını bulan, merkezlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen ve bu unvanı elde eden merkezlere yapılacak kilit müdahalelerle kalkınma ivmesinin yakalanması nihayetinde bu ivmenin çevrelerine de yayılması ile iç göçün bölge içerisinde tutulmasının amaçlandığı bölgesel bir stratejidir.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, 'Cazibe Merkezleri Programı'ndan bahsedilmektedir. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Cazibe Merkezleri Destekleme Programı, 'büyüme kutupları teorisi'nden hareketle oluşturulmuştur. Söz konusu teori, sınırlı olan ulusal kaynakların ülke genelinde eşit biçimde dağıtılamayacağı düşüncesi ile belirli merkezlerin seçilmesi ve yatırımların bu merkezlerde yoğunlaştırılmasını öngörmektedir. Büyüme kutuplarına yapılacak yatırımlar ile ekonomik hareketliliğin başlaması; ölçek ekonomisi ve yığılma ekonomilerinden kaynaklanan pozitif dışsallıklar ile sürekliliğin sağlanması ve çevresindeki bölgelerin de olumlu yönde etkilenmesi hedeflenmektedir. Programlarda, kent merkezi hedef alınarak hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

2007–2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda yer alan cazibe merkezleri belirlenirken, 2004 yılında DPT'nin hazırlamış olduğu "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" esas alınmıştır. Bu seçimde; nüfus kriteri, hizmet sektöründeki istihdam oranı kriteri, havaalanı kriteri, üniversite kriteri, coğrafi bölge kriteri gibi kriterler belirleyici olmuştur. Sıralanan bu kriterler esas alınarak DPT tarafından 12 Cazibe Merkezi belirlenmiştir. Bu cazibe merkezleri; Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas'tır.

CMDP; pilot uygulama olarak 2008 yılında Diyarbakır'da başlatılmıştır. Daha sonra, 2010 yılında Erzurum, Şanlıurfa ve Van illeri programa dahil edilmiş olup diğer illerde cazibe merkezi uygulamasına henüz geçilmemiştir. Cazibe Merkezleri programı Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde Karacadağ

Kalkınma Ajansı tarafından yürütülmektedir.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın uzun dönemli genel amacı²⁵; cazibe merkezinde gerçekleşen sosyo-ekonomik kalkınmanın çevre merkezlere yayılması ile birlikte, ulusal düzeyde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda bulunmaktır. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın temel amacı ise; "görece az gelişmiş bölgelerde, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek kent merkezlerine sağlanan stratejik desteklerle, söz konusu kent merkezlerinin ekonomik kalkınmasına ivme kazandırılması ve nihayetinde kalkınmanın çevre merkezlere de yayılarak iç göçün kendi bölgesi içinde tutulmasıdır".

CMDP, "pilot il" olarak seçilen Diyarbakır'da 2008 yılında başlatılmış olup 2008-2010 döneminde toplam 17 projeye 47.291.603,15 TL destek sağlanmıştır. Bu projelerin uygulaması tamamlanmıştır. 2011 yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın (CMDP) Diyarbakır ve Şanlıurfa uygulaması için 39.447.366,00 TL kaynak, iki il için eşit miktarda kullanılmak üzere Ajans bütçesine aktarılmıştır. Bu program kapsamında tarihi ve kültürel değerlerin korunarak turizme kazandırılması amacıyla, büyük altyapı projeleri uygulanmakta olup hâlihazırda Diyarbakır'da 6 ve Şanlıurfa'da 2 projenin uygulaması devam etmektedir²⁶.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Ö. & İnan, Ö. (1989). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*. TOBB Yayınları, Yayın No: Genel 105, Ar-Ge 39, Ankara.

Akarçay, P. (2009). Cumhuriyet'ten Günümüze Trakya'da Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölge Kalkınma Ajansı, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D, Edirne.

Alıcı, O.V. (2008). Küreselleşme-Yerelleşme ve Yerel Yönetimlerde Yaşanan Dönüşüm, *Yerel Siyaset Dergisi*. www.yerelsiyaset.com/pdf/mayıs2008/19.pdf. (30.10.2012)

Andersen, E.S. (1996). *Theories of Localised Resource-Based Growth and Development: From Marshall to New Evolutionary Economics*, Aalborg University, Department of Business Studies.

Apalı, A. (2009). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve İzmir Kalkınma Ajansı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Aydemir, C. & Karakoyun, İ. (2011). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları, Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği, Ekin Kitapevi, Bursa.

Ayşegül Mengi, A. (1998). Avrupa Birliğinde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler, İmaj Yayınları, Ankara.

Bağlı, M. (2009). "Kalkınma Ajansları", *Değişik Yönleriyle Yerelleşme*, Seçkin Kitapevi. Ankara.

Başkent Üniv., Avrupa Serbest Ticaret Birliği. (2012). www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma15.doc. (14.10.2012)

Beer, A. & Maede, A. (2002). *Local and Regional Economic Development Agencies in Australia*, Report Prepared for the Local Government Association of South Australia, Flinders University, http://www.lga.sa.gov.au/webdata/resources/files/Local_and_Regional_Economic_Development_Agencie_s_in_Australia_pdf1.pdf. (10.05.2013).

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitapevi, 3. Baskı, Trabzon.

²⁵ Karacadağ Kalkınma Ajansı, Cazibe Merkezleri Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013, s.8.

²⁶ <http://www.karacadağ.org.tr/destek-detay.asp?Sayfald=305> erişim tarihi> (16.04.2013)

Bergman, E.M. & Maier, G. & F. Todling (1991). *Economic Networks, Innovation and Local Development in Industrialized Countries*, London: Mansell.

Bilen, G. (2000). Kalkınmada Öncelikli Yörelerde (KÖY) Sanayileşme Politikaları ve Uygulamaları, TÜSİAD Bölgesel Gelişme Alt Komisyonu'na Sunuş, Ankara.

Bilen, G. Türkiye'de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Yayınları, Ankara, ss.257-273.

Boekel, G. & Logtestijn, M. V.,(2002). Applying the Comprehensive LED Approach: The Case of Mozambique, Cooperative Branch International Labour Office, Geneva, Switzerland.

Bozkurt, Ö. & Ergun, T. & Sezen, S. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, TODAİE Yay, Ankara.

Can, E. & Köseoğlu, D. (2007). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikası Olarak Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Önemi. 12. *Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı*, 25- 26 Ekim 2007, İTÜ-Taşkışla, Baskı: Cenkler Matbaacılık, İstanbul.

Can, E. (2007). Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği, II. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu "Çok Düzlemli Yönetişim" Bildiri Kitabı*, 25-26 Ekim 2007, Ege Üniversitesi-İzmir, TEPAV Yayınları No: 37, Ankara.

Cankorkmaz, Z. (2011). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:26, Sayı:1, ss.113-138.

Casanova, F. (2004). Local Development, Productive Networks and Training: Alternative Approaches to Training and Work for Young People, ILO/CINTERFOR.

Cope, S. & Leishman, F. & Storie, P. (1997). Globalization, New Public Management And The Enabling State, *International Journal of Public Sector Management*, 10 (6). pp.444-460.

Coşkun, H. (2004). Bölgesel Kalkınma Planı Bölgenin Yol Haritası Olacak, *Dünya Gazetesi*.

Çakmak, E. (2006). *Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İmaj Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.

Çukurçayır, M.A.(2010). Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Yönetişim, Çizgi Kitabevi, Konya.

D.P.T. (2010). http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html (08.03.2013).

D.P.T.(2003).[http://www.mod.gov.tr/en/othpub/Preliminary%20National%20Development%20Plan%20\(2004-2006\).pdf](http://www.mod.gov.tr/en/othpub/Preliminary%20National%20Development%20Plan%20(2004-2006).pdf) (10.05.2013)

D.P.T., (2003). *Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.

Demirci, A.G. (2005). *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (Der., Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1995). Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları. Yayın No. 2374, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (2000). *VIII. Beş yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.2004.

Dinler, Z. (2005). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, 7. Baskı.

Ergin, E. (2002). "Redefinition of Regional Policy of Turkey with Regard to the New Regional Strategies of EU", Basılmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.

Ergül Han, E. & Kaya, A. (2008), *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

Filiztekin, A. (2010). Türkiye’de Bölgesel Farklar, içinde: Yerel Kalkınmanın Yönetişi, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul, ss. 30-56.

Glasson, J. (1974). *An Introduction to Regional Planning*, London: Hutchinson Educational Ltd.

Göymen, K., Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sabancı Üniversitesi ve İstanbul Politikalar Merkezi.

Güler, B. A. (2005). *Bölgesel Kalkınma Ajansları; Nedir, Ne Değildir?*, Paragraf Yayınları, Ankara, 2005.

Güler, V. & Türkoğlu, İ. & Üstün, S. (2011). "Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları", Türkiye Maliye Sempozyumu, Şanlıurfa.

Gündüz, A.Y., *Bölgesel Kalkınma Politikası*, 1. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Han, E. & Kaya, A. (2006). *Kalkınma Ekonomisi*, Nobel Dağıtım, 1.Baskı, Ankara.

Han, E. & Kaya, A. (2008). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Hasanoğlu, M. & Aliyev, Z. (2008). Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ankara. www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/dergi3.asp.pdf, (25.04.2012)

<http://www.karacadag.org.tr/destek-detay.asp?SayfaId=305> erişim tarihi (16.04.2013)

<http://www.karacadag.org.tr/sayfa.asp?ContentId=183> erişim tarihi: (15.04.2013)

<http://www.karacadag.org.tr/sayfa.asp?ContentId=184>>(13.03.2013)

<http://www.karacadag.org.tr/sayfa.asp?ContentId=185>> erişim tarihi (13.03.2013)

Hugges, K. (2004). Turkey and the European Union: Just Another Enlargement, Exploring the Implications of Turkish Accession, A Friends of Europe Working Paper.

International Labour Organization, Local Economic Recovery, In Focus Programme on Crisis Response and Reconstruction, Recovery and Reconstruction Department, 2006, <http://www.ilo.org/public/english/employment/recon/crises/download/lec.pdf>> (12.06.2012)

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. 2006, T.C. Resmi Gazete, 26074, 25.01.2006.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2010 Yılı Ajans Faaliyet Raporu, Diyarbakır, 2010, s. 12.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011 Yılı Ajans Faaliyet Raporu, Diyarbakır, 2011, s. 13.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013 Yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013 Yılı Teknik Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, Cazibe Merkezleri Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, Turizm Altyapısı Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, Diyarbakır, 2013.

Karaduman, E. (1992). *Ekonomik Kalkınmada Finansman ve Organizasyon*", Yüksek Lisans Tezi, TODAİE, Ankara.

Karasu, K. (2009). Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları, Memleket Siyaset Yönetim, Cilt: 4, Sayı: 11, s. 1- 43.

- Keleş, R.(1998). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, 3. Basım, İstanbul.
- Kennedy, P. (1996). *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, (çev. Fikret Üçkan), İş Bankası Kültür Yay., No: 340, Ankara.
- Kılıç, S. E. & Mutluer, M. (2004). Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının İrdelenmesi, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı.13.http://edebiyat.ege.edu.tr/bolumler/cografya/13-3-ECEMIS_MUTLUER.pdf. (18.09.2012).
- Kılıç, S. E. (2012). Şehirsel Kademelenmenin Mekânsal Boyutta Dağılımı ve Kademelenmenin Ortaya Çıkardığı Kentsel Gruplaşmanın Analizi, İzmir: Dokuz Eylül Üniv. Fen Bilimleri Enst.
- Klaassen, L. H. (1967). *Social Amenities in Area Economic Growth*, Paris: OECD Publications, Manpower and Social Affairs Committee, 5. Series of Developing Job Opportunities.
- Kumral, N. (2006). Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 7-8 Eylül 2006, ODTÜ Yayınları, Ankara, s.275-287.
- Maç, N. (?). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye*, Konya Ticaret Odası, Etüd Araştırma Servisi Araştırma Raporu sayı:117, Konya.
- Mengi, A. (1998). *Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*, İmaj Yayınları, Ankara.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, *Regional Problems and Policies in Turkey* (1988). OECD Publication, Paris.
- Özel, M. (2003). Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.
- Özmen, F. (2008). AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 13(3), ss.327-340.
- Öztürk, A. (2009). Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009.
- Paasi, A. (2008). *The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework For Understanding The Emergence Of Regions and The Constitution of Regional Identity içinde Regions Critical Essayln Human Geography*. (Editor: J. Nicholas ENTRIKIN), Ashgate Publishing, England.
- Sayın, M. (2006). *Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Soyak, A. (2002). *Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlar*, Om Yayınları, İstanbul.
- Stoker, G. (1998). Governance As A Theory: Five Propositions, *International Social Science Journal*. P.17-28.<http://classwebs.spea.indiana.edu/kenricha/Oxford/Archives/Oxford%202006/Courses/Governance/Articles/Stoker%20-%20Governance.pdf>
- Stöhr, W. (2001). *Subsidiarity: A Key Concept For Regional Development Policy*, New Regional Development Raradigms Vol. 3, Westport, CT, Greenwood Publishing Group, USA, pp. 35-51.
- Szirmai, A. (2005). *The Dynamics of Socio-Economic Development: An Introduction*, Cambridge University Press, U.K.0521817633, http://www.cambridge.org/servlet/file/item_9780521817639, (29.01.2010)
- T.C. Resmi Gazete (2006). 26074, 25.01.2006. (Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun).
- T.C. Resmi Gazete (2006). 26220, 06.07.2006 (Bazı Düzey II Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar).

Taban, S. (2010). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Taş, C. (2008). Kalkınmaya Giden Yol Kalkınma Ajanslarından mı Geçer?, *Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı: 523, s. 7-17.

Tolunay, A. & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Sayı:2.

Tutar, F. & Demiral, M. (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Eskişehir, 2(1): 65-83.

Türk, İ. (1970). *İktisadi Planlama Prensipleri*, Emel Matbaası, Ankara, 1970.

Türkoğlu, İ. (2009). Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye'de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması, Ankara.

Yaman, A. & Kara, M. (2008). "Türkiye'de Bölgesel Gelişim Politikasının Dönüşümü Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Çalışmaları: Son Durum ve Değerlendirmeler", Bölgesel Kalkınma Ajansları Uluslararası Konferansı, İstanbul.

Yüceyılmaz, H. (2007). "Avrupa Birliği Sürecinde Bölgesel Gelişmeler ve Kalkınma Ajansları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

Yüzer, M. A. (2010). Bölge Planlamasında Yeni Bir Kurum: Kalkınma Ajansları. 34. Şehircilik Kolokyum: Planlamanın Dili. Kayseri.